

Predgovor

Temeljno izhodišče raziskovanja v okviru programa *Trajnostni regionalni razvoj Slovenije* je, da naša država razpolaga z zadostnimi (geografskimi) potenciali za odločnejšo usmeritev v trajnostni regionalni razvoj. V štiriletnem obdobju smo raziskovalne moči in aktivnosti usmerili v razvoj novih metodologij, oblikovanje novih ali prilagojenih teoretičnih pristopov, v številne temeljne in aplikativne raziskave (na različnih prostorskih ravneh in po različnih področjih) – vse s ciljem prispevati k preoblikovanju obstoječega razvojnega modela v smeri večje trajnosti. V nadgradnji teoretično-metodoloških izhodišč smo predvsem z regionalnimi študijami dobili vpogled v razmere, procese in učinke slednjih v heterogenem slovenskem prostoru.

V Sloveniji so se v zadnjih dveh desetletjih regionalne razvojne razlike in okoljski pritiski še povečali. Gospodarski razvoj še naprej poteka na račun izčrpanja naravnih virov in človeškega kapitala, pokrajinska ranljivost je zaradi podnebnih sprememb vse večja, obseg najboljših kmetijskih zemljišč se zmanjšuje (pozidava skoraj praviloma napreduje na ravninskih in za kmetijstvo najprimernejših zemljiščih), s tem pa posredno in neposredno nazaduje tudi stopnja nacionalne in regionalne samooskrbe s hrano. Ta kljub številnim resornim pobudam, prizadevanjem in dejanskim ukrepom ostaja na zaskrbljujoče nizki ravni. Drugi pereč problem je dokaj lokaliziran regionalni razvoj, ki je reševal predvsem probleme lokalne infrastrukture in spodbujal npr. gradnjo ((pre)številnih, praviloma manjših) poslovno-obrtnih in industrijsko-obrtnih con, kar pa je prineslo precej skromnejše rezultate od pričakovanih. Gre za pristop, ki je bil v številnih primerih prostorsko netrajnosten, nedomišljen in zelo potraten, po učinkih kratkoročen in kot celota razvojno neambiciozen. Namesto deklarirane naslonitve na večjo uporabo znanja, novih tehnologij in s tem povezanega odpiranja novih delovnih mest se je širil predvsem servisni sektor, utemeljen na večji potrošnji in povečevanju porabe. Okoljske obremenitve postajajo občuten strošek in s tem gospodarska zavora. To pa v svetu omejenih virov ne predstavlja trajnostne orientacije. Z vidika geografskih potencialov regij Slovenije so torej nujni ali vsaj priporočeni razvojna usmeritev v skladnejši trajnostni regionalni razvoj, večje, načrtne, inovativne rabe regionalnih razvojnih potencialov, občutljivo in strokovno premišljeno nadaljnje umeščanje dejavnosti v prostor, k usmerjenemu spodbujanju okolju prijaznih proizvodov in storitev, razvoju trajnostnega prometa in turizma, pridelave kakovostne in zdrave hrane, ustreznega ekosistemskega vrednotenja in trženja varovanih območij (Plut in sod., 2004; Vintar Mally, 2009; Lampič, Ogrin; 2009; Lampič, Mrak, Plut, 2012; Plut, 2013; Potočnik Slavič in sod., 2016; Lampič in sod., 2016 idr.). Povsem enako velja tudi za razvoj na lokalni ravni.

Najnovejše *Poročilo o okolju v Republiki Sloveniji* (2017) povzema, da se »... stanje okolja izboljšuje, kar je posledica načrtne okoljske politike in celovite okoljske zakonodaje. Zmanjšali so se izpusti nekaterih onesnaževal v zrak in vodo, bolje ravnamo z odpadki, okrepljena so prizadevanja za ohranjanje biotske raznovrstnosti, bolje razumemo povzročitelje okoljskih izzivov. Zaskrbljujoče pa je stanje okolja na posameznih omejenih

lokacijah, predvsem glede kakovosti zraka in onesnaženosti tal, boljši napredek je nujen pri trajnostni rabi prostora».

Neobhodno dejstvo je, da bo na področju varstva okolja, družbenega in gospodarskega razvoja ključen delujoč medsektorski pristop, saj »... se, ob vse boljšem razumevanju značilnosti okoljskih izzivov v Evropi in njihovi soodvisnosti z gospodarskimi in družbenimi sistemi v globaliziranem svetu, krepi spoznanje, da z obstoječim znanjem in uveljavljenimi načini upravljanja tem izzivom ne bomo kos».

Prav na slednje dejstvo poskušamo dati del odgovorov tudi člani raziskovalnega programa (Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani) »*Trajnostni regionalni razvoj Slovenije*«, in sicer monografijo *Raziskovalno-razvojne prakse in vrzeli trajnostnega razvoja Slovenije*, ki povzema nekatere najpomembnejše in aktualne izsledke raziskovanja na različnih področjih.

Nesporno so usmeritev v trajnostni koncept razmišljanja v raziskovanju in njegovo postopno implementacijo v študijske programe na Oddelku za geografijo vzpostavili že naši kolegi; že pred desetletji prof. dr. Darko Radinja, v nadaljevanju pa sta na raziskovalnem in pedagoškem polju njegovo začeto delo nadaljevala dr. Dušan Plut in dr. Metka Špes. Prav dr. Dušan Plut je odgovoren za bolj odločno vsebinsko usmeritev programskega raziskovanja; kot dolgoletni vodja programske skupine je leta 2009 dal pobudo ne le za preimenovanje programa »*Geografija regionalnih virov in regionalni razvoj Slovenije*« v »*Trajnostni regionalni razvoj Slovenije*«, ampak je vzpodbudil tudi bolj ciljno usmerjena raziskovanja, projektno angažiranost in publiciranje. Tako smo v pravkar zaključenem programskem obdobju (2013–2016) vsi člani Oddelka za geografijo izvirne raziskovalne dosežke in rezultate znanstvenega ter strokovnega dela načrtno objavljali tudi v zbirkah *GeograFF* in *e-GeograFF*. V samo štirih letih je tako izšlo enajst znanstvenih monografij različnih avtorjev. Osrednja rdeča nit raziskovanja, vrednotenje, merjenje, spodbujanje in vidiki udejanjanja trajnostnega razvoja se odražajo v večini objavljenih del. Naj jih navedemo le nekaj: *Sonaravni razvoj Slovenije – priložnosti in pasti*, *Onesnaževanje zraka v Sloveniji*, *Geografsko raziskovanje turizma in rekreacije v Sloveniji*, *Opredelitev in merjenje trajnosti v kmetijstvu*, *Trajnostna mobilnost v procesu izobraževanja*, *Regionalni viri Slovenije – vodni viri Bele krajine*, *(Ne) raba razpoložljivih virov na kmetijah v Sloveniji*, *Trajnostna naravnost kmetijstva v slovenskih regijah* idr. S pričujočim delom *Raziskovalno-razvojne prakse in vrzeli trajnostnega razvoja Slovenije* samo zaokrožujemo široko paleto dosedanjih objav ter bralcem ponujamo v premislek nekaj tematik, ki prinašajo odgovore (ali pa postavljajo nova vprašanja) na izzive in možnosti večje uveljavitve konceptov trajnosti na vseh področjih človekovega delovanja.

Prispevke je pripravilo deset avtorjev, vsebine, ki jih povezuje obravnava različnih vprašanj, povezanih s trajnostnim regionalnim razvojem v Sloveniji, pa predstavlja mo v treh vsebinskih sklopih. V prvi, najboljšejejši in tudi vsebinsko osrednji del, smo uvrstili tiste, ki naslavljajo obravnavo trajnostnega regionalnega razvoja neposredno in na določenem področju. Uvodni prispevek *Slovenske regije in trajnostni razvoj: vrednotenje napredka in razvojne ranljivosti* predstavlja dober primer načina vrednotenja udejanjanja trajnostnega regionalnega razvoja v Sloveniji, na drugi strani pa ga soočča z vrednotenjem ranljivosti slovenskih regij na prihodnje izzive, in sicer s pomočjo nabora kazalnikov. Izpostaviti velja predvsem metodološki doprinos, sistematičen, a

širok nabor kazalnikov ter interpretativno naravnost, ki sicer zahteva precejšnje mero vedenja o območjih in regijah. Sledita prispevka (*Prožne kmetije kot gibalno trajnostnega razvoja slovenskega podeželja* in *Mesta in trajnostni razvoj*), ki se lotevata obravnave trajnostnega regionalnega razvoja na primeru dveh značilnih tipov območij, tj. podeželja in mest. Prvi izmed njiju se osredotoča na prepoznavanje prispevka posamezne kmetije k širšemu trajnostnemu razvoju podeželja in se pri tem naslanja na koncept prožnosti, drugi pa obravnava trajnostni razvoj mest s posebnim poudarkom na analizi in vrednotenju temeljnih procesov v prostorskem razvoju Ljubljane in Ljubljanske urbane regije. Prispevek *Trajnostne perspektive družbenega roba: integracija romskih naselij v slovenski naselbinski sistem* se osredotoča na romska naselja kot na »marginalizirane dele slovenskega naselbinskega sistema«. Inovativen teoretično-metodološki prispevek *Trajnostna regionalna kakovost življenja*, obravnava aktualno tematiko opredeljevanja, merjenja in udejanjanja trajnostne kakovosti življenja. Kot ločen sklop lahko obravnavamo poglavje *Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj*; izobraževanje in vzgoja lahko pomembno prispevata k doseganju trajnostnih ciljev. Koncept vsebine je naslonjen na primere dobrih praks in izobraževalnih modelov ter pristopov. Pri tem je geografiji kot izrazito povezovalni vedi pri uvajanju trajnostnih konceptov odmerjena posebna pozornost. Geografija že v svojem bistvu izhaja iz horizontalnega, integralnega pristopa, hkrati pa temelji tudi na terenski metodi oziroma izkustvenem učenju, zato vključevanje načel trajnosti v pouk geografije ne predstavlja revolucionarne spremembe. Zadnji del vključuje dve povsem različni tematiki, ki pa vsaka s svojega zornega kota postavljata premiso trajnostnega regionalnega razvoja v določen okvir. V prispevku *Vrednotenje geodiverzitete in trajnostni regionalni razvoj* avtor poudarja pomen vrednotenja abiotskih dejavnikov, ki lahko poveča možnosti za udejanjanje prav trajnostnega razvoja na regionalni (ali pa lokalni) ravni.

Naj zaključimo z ugotovitvijo *Poročila o okolju v Republiki Sloveniji* (2017): »... *tradicionalni nadzor nad emisijami je zamenjalo zavedanje o omejenem prostoru in naravnih virih, o pomenu ekosistemskih storitev za ohranjanje blaginje in o tem, da negativnih učinkov naših vzorcev potrošnje in proizvodnje ne moremo prelagati na druge regije ...*«. Prav tu je velika odgovornost za temeljne spremembe v rokah stroke – tudi naše, geografske.

Urednika
Barbara Lampič in Jernej Zupančič